

15. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59. [Electronic source]. Access mode : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640090059>

16. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000, sygn. akt SK 21/99, Dz. U. z 2000 nr 55, poz. 655; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 stycznia 1999, sygn. akt K 1/98, Dz. U. z 1999 nr 20, poz. 180. [Electronic source]. Access mode : prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/

17. Por. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 lipca 2007, sygn. akt SK 61/06, Dz.U. z 2007 nr 134, poz. 947. [Electronic source]. Access mode : prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/

18. Pojęcia "rodziny" w polskim systemie prawnym. [Electronic source]. Access mode : http://www.ordoluris.pl/rodzina-i-malzenstwo/pojecia-rodziny-w-polskim-systemie-prawnym#_ftn8

19. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2003 r., sygn. akt K 18/02, OTK ZU nr 4/A/2003, poz. 32; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 listopada 2013, Dz. U. z 2013, poz. 1439. [Electronic source]. Access mode : prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/

20. Smoczyński T. Prawo dziecka do wychowania w rodzinie / T. Smoczyński. [Electronic source]. Access mode : <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/prawo-dziecka-do-wychowania-w-rodzinie>, dostęp 29.12.2015.

21. Tamże. Zob. także Raport Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Jakiej polityki rodzinnej potrzebuje Polska?, red. T. Zych,

K. Dobrowolska, O. Szczypiński. – Warszawa, 2015. [Electronic source]. Access mode : <http://brpd.gov.pl/aktualnosci/prawo-dziecka-do-wychowania-w-rodzinie>, dostęp 29.12.2015.

22. Rezolucja z dnia 3 czerwca 2015 r., A/HRC/RES/29/22 oraz Rezolucja z dnia 1 lipca 2016 r., A/HRC/32/L.35. [Electronic source]. Access mode : <https://naszdziennik.pl/swiat/161333,obowiazek-chronienia-rodziny.html?d=1>

23. Sąd Najwyższy, Opinia o projekcie ustawy "o umowie związku partnerskiego" przedstawionym przez klub parlamentarny "Platforma Obywatelska" z dnia 17 października 2012 r., BSA I – 021 – 345/12 / M. Zubik: Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków // Przegląd Legislacyjny. – nr 2/2007; red. serii: Księga jubileuszowa Rzecznika Praw Obywatelskich. – Warszawa, 2008.

24. Gajda J. Komentarz do art. 23, [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy / J. Gajda ; K. Pietrzykowski (red.). – Warszawa, 2015, dostęp: Legalis.

25. Tak np. wyr. SA w Szczecinie z 27.6.2013 r., III AUA 104/13, Legalis; wyr. SA w Gdańsku z 14.5.2014 r., III AUA 1441/13, Legalis. Zob. też wyr. SN z 11.2.2011 r., II UK 273/10, Legalis

26. Gajda J. Komentarz do art. 146, [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy / J. Gajda ; K. Pietrzykowski (red.). – Warszawa, 2015, dostęp: Legalis.

27. Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSN 1976, Nr 9, poz. 184.

Надійшла до редколегії 08.02.18

Л. Радченко, канд. юрид. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СООТНОШЕНИЯ КАТЕГОРИИ "СЕМЬЯ" В ПРАВЕ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША

Рассмотрены сравнительно-правовые основания определения понятия и признаков категории "семья" в правовой доктрине и по законодательствам Украины и Республики Польша, анализа подходов судебной практики по применению норм семейного законодательства. С позиции юридической доктрины исследованы положения нормативно-правовых актов в сфере семейных отношений в Украине и отдельных зарубежных государствах, определяются общие тенденции и перспективы правового регулирования брачно-семейных отношений в законодательстве Украины.

Ключевые слова: семья, брак, брачные отношения, семейство, член семьи, международное семейное право, совместное проживание, семейный союз.

L. Radchenko, Candidate of Law Science, Docent

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

COMPARISON OF THE CONCEPT "FAMILY" IN THE LAW OF UKRAINE AND REPUBLIC OF POLAND

The article is devoted to the consideration of comparative and legal basis of the concept and features of category "family" in the legal doctrine and the legislation of Ukraine and the Republic of Poland, to analysis of the approaches of judicial practice of application of the norms of family law. This article from the perspective of legal doctrine examines the provisions of regulations of legal acts in the field of family relations in Ukraine and some foreign countries, the tendencies and prospects of legal regulation family relations in the legislation of Ukraine are determined.

Key words: family, marriage, marriage relations, household, member of family, international family law, joint residence, family union.

УДК 341.1

О. Кучма, д-р юрид. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ІНДЕКСАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Досліджуються юридичні гарантії мінімальної заробітної плати та індексації заробітної плати, аналізуються складові, які враховуються до розміру мінімальної заробітної плати, надаються пропозиції щодо удосконалення законодавства.

Ключові слова: мінімальна заробітна плата, індексація, юридичні гарантії, доплата, фонд оплати праці.

Відповідно до ст. 2 Закону України "Про індексацію грошових доходів населення" індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними у гривнях на території України і які не мають разового характеру: пенсії; стипендії; оплата праці (грошове забезпечення); суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, крім щомісячних страхових виплат потерпілим на виробництві (з урахуванням виплат на необхідний догляд за потерпілим) та членам їхніх сімей, а також пенсій, які індексуються відповідно до закону за цими видами страхування; суми відшкодування шкоди, заподіяної фізичній особі каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, крім суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі [1].

І якщо з індексацією пенсії чи стипендії не виникає питань, чи повинна індексація враховуватися до складу згаданих виплат при обчисленні соціально гарантованих розмірів виплат, то з індексацією заробітної плати на практиці виникла дискусія, зокрема, чи слід враховувати індексацію до мінімальної заробітної плати, чи ні.

Правове регулювання трудових відносин, оплати праці досліджували М. І. Іншин, О. В. Тищенко, С. М. Черноус, В. І. Щербина та інші вчені. Враховуючи нечіткість законодавчого визначення правової природи індексації, дискусійні роз'яснення з означеного питання та велику кількість працівників, які отримують заробітну плату у мінімальному розмірі, є необхідність наукового пошуку у цій царині.

Метою статті є визначення того, чи належить індексація до складових заробітної плати, які мають враховуватися до розміру мінімальної заробітної плати.

Спочатку з'ясуємо, чи належить індексація до складових, які становлять заробітну плату.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про оплату праці" (далі – Закон) заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [2].

Статтею 33 Закону визначено, що в період між переглядом розміру мінімальної заробітної плати індивідуальна заробітна плата підлягає індексації згідно із чинним законодавством [2].

Фонд оплати праці складається з фонду основної заробітної плати; фонду додаткової заробітної плати; інших заохочувальних та компенсаційних виплат.

Інструкцією зі статистики заробітної плати визначено складові фонду заробітної плати [3].

Так, фонд додаткової заробітної плати включає доплати, надбавки, гарантійні й компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій. До складу фонду додаткової заробітної плати входять:

2.2.6. ... інші надбавки та доплати, передбачені чинним законодавством, включаючи доплату до розміру мінімальної заробітної плати.

2.2.7. Суми виплат, пов'язані з індексацією заробітної плати працівників [3].

Таким чином, не виникає сумніву стосовно того, що нарахована індексація є додатковою заробітною платою та входить до фонду оплати праці.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ також зазначив, що індексація є складовою частиною заробітної плати, є додатковою заробітною платою і, у разі порушення законодавства про оплату праці в частині її виплати, працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому індексації заробітної плати без обмеження будь-яким терміном [4].

Разом із тим, слід враховувати імперативну складову методу правового регулювання трудових відносин, яка втілюється в юридичних гарантіях.

Під юридичними гарантіями у трудовому праві слід розуміти встановлені державою норми права, які спрямовані на захист трудових прав працівника (фізичної особи), а також відповідну діяльність професійних спілок, органів та організацій, які здійснюють нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, комісій із трудових спорів та інших уповноважених органів, направлених на реалізацію цих норм [5, с. 74].

За своєю суттю, юридичні гарантії трудових прав працівника у процесі виконання трудового договору спрямовані на забезпечення їх належної реалізації через призму: 1) забезпечення належного виконання умов трудового договору; 2) забезпечення належних умов реалізації працівником трудових прав, які впливають безпосередньо зі змісту трудового договору щодо: а) робочого часу; б) часу відпочинку; в) оплати праці; г) охорони праці; г) забезпечення трудової дисципліни тощо [6].

Гарантії, що надаються державою учасникам правовідносин через їх нормативне регулювання, можна поділити на дві групи:

- що безпосередньо зазначені в Конституції, конституційних статтях і розділах КЗпП та поточних законах України;

- що впливають із нормативного регулювання конституційних сфер трудових відносин через захисні (охоронні) норми [7, с. 89].

Законодавець установив гарантії трудових прав, у тому числі й у сфері оплати праці.

Так, відповідно до ст. 95 Кодексу законів про працю України мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану

працівником місячну (годинну) норму праці... Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється і переглядається відповідно до статей 9 і 10 Закону України "Про оплату праці" та не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за будь-якою системою оплати праці.

Заробітна плата підлягає індексації у встановленому законодавством порядку [8].

Конституційний Суд України дійшов висновку про таке: "...Одним із заходів державного регулювання оплати праці є **встановлення мінімальної заробітної плати**, розмір якої відповідно до ст. 9 Закону визначається з урахуванням потреб працівників та їхніх сімей, вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості.

Крім того, держава передбачає заходи, спрямовані на забезпечення реальної заробітної плати, тобто грошової винагороди за виконану роботу як еквівалента вартості споживчих товарів і послуг. Згідно з положеннями частини шостої ст. 95 Кодексу, ст. 33, 34 Закону такими заходами є **індексація заробітної плати** та компенсація працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати...

Кошти, які підлягають нарахуванню в порядку індексації заробітної плати та компенсації працівникам частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати, мають компенсаторний характер. Як складові належної працівникові заробітної плати ці кошти спрямовані на забезпечення реальної заробітної плати з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності заробітної плати у зв'язку з інфляційними процесами та зростанням споживчих цін на товари та послуги [9].

Відповідно до ст. 3¹ Закону розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати.

При обчисленні розміру заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру не враховуються доплати за роботу в несприятливих умовах праці та підвищеного ризику для здоров'я, за роботу в нічний та надурочний час, роз'їзний характер робіт, премії до святкових і ювілейних дат.

Якщо нарахована заробітна плата працівника, який виконав місячну норму праці, є нижчою за законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, роботодавець проводить доплату до рівня мінімальної заробітної плати, яка виплачується щомісячно одночасно з виплатою заробітної плати [2].

Міністерство соціальної політики України роз'яснює, що сума індексації має враховуватися до розміру мінімальної заробітної плати, оскільки індексація не зазначається у частині 2 ст. 3¹ Закону, де визначений вичерпний перелік виплат, які не враховуються при обчисленні розміру заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру [10, 11].

Натомість Федерація професійних спілок України притримується протилежної думки та зазначає, що віднесення сум виплат, пов'язаних з індексацією заробітної плати працівників, до складу фонду заробітної плати

здійснюється виключно з метою визначення джерела їх фінансування та уніфікації бухгалтерського обліку. Сума індексації за своїм змістом та призначенням не може включатися до складу доплат до рівня мінімальної заробітної плати, доплата до мінімальної заробітної плати у складі оплати праці в межах прожиткового мінімуму для працездатних осіб також є об'єктом індексації [12].

Для з'ясування, яка позиція є правильною, проаналізуємо, чи можливе одночасне застосування двох державних гарантій: мінімальної заробітної плати й індексації.

Відповідно до позиції Міністерства соціальної політики України, якщо заробітна плата, наприклад, нарахована у розмірі 2700 грн і має бути проіндексована, то із сумою індексації, наприклад, 800 грн. становитиме 3500 грн., що менше від мінімальної заробітної плати, а тому має відбутися доплата до мінімальної заробітної плати, розмір доплати становитиме 223 гривні. (3723–3500).

Дискусійно стверджувати, що в цьому випадку дотримано гарантії індексації заробітної плати. Адже, якби не було гарантії індексації заробітної плати, то працівник отримав би такий самий розмір мінімальної заробітної плати, яка складалась би не із трьох складових (оклад (2700) + індексація окладу (800) + доплата до мінімальної заробітної плати (223)), а із двох складових (оклад (2700) + доплата до мінімальної заробітної плати (1023)).

У цьому прикладі фактично дотримано тільки однієї державної гарантії – гарантії мінімальної заробітної плати.

Таким чином, працівники, які отримують мінімальну заробітну плату (з урахуванням доплати до мінімальної заробітної плати) не мають індексації. Індексація заробітної плати у наведеному вище прикладі, через яку зменшений розмір доплати до мінімальної заробітної плати, не можна розглядати як індексацію заробітної плати, оскільки фактично розмір заробітної плати не збільшився, а відбулося зменшення доплати до мінімальної заробітної плати (по суті, відбувається надання однієї гарантії за рахунок зменшення розміру іншої гарантії).

Державні соціальні гарантії мінімальної заробітної плати та індексації слід розглядати не тільки з огляду на частину 2 ст. 3¹ Закону, а в системному зв'язку ст. 95 Кодексу законів України про працю, ст. 1, 3, 3¹, 9, 10, 33 Закону та нормативно-правових актів, які регулюють питання індексації грошових доходів громадян.

Індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані у гривнях на території України, які не мають разового характеру: ... оплата праці найманих працівників підприємств, установ, організацій у грошовому виразі, яка включає оплату праці за виконану роботу згідно з тарифними ставками (окладами) і відрядними розцінками, доплати, надбавки, премії, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені законодавством, а також інші компенсаційні виплати, що мають постій-

ний характер [13]. Гарантія індексації заробітної плати передбачає індексування заробітної плати без виключення мінімальної заробітної плати.

Із метою уникнення подальших дискусій в означеній сфері доцільно доповнити ст. 33 Закону частиною другою такого змісту: "Якщо нарахована заробітна плата працівника, який виконав місячну норму праці, є нижчою за законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати, індексація здійснюється після нарахування доплати до мінімальної заробітної плати, передбаченої частиною 3 ст. 3¹ Закону".

Список використаних джерел:

1. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України : від 03.07.1991 р. № 1292-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1292-12>
2. Про оплату праці : Закон України : від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
3. Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати : Наказ : Державний комітет статистики України : від 13.01.2004 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04>
4. Про індексацію заробітної плати : Лист : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 07.05.2013 р. № 708/04-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/15932-informaciyiniy_list_vssu_vid_07052013_70804-13_pro_indeksaciyu.html
5. Бабенко А.О. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору : монографія / А.О. Бабенко, К.Ю. Мельник. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2016. – 240 с.
6. Яцкевич І.І. Окремі юридичні гарантії трудових прав працівника у процесі виконання трудового договору: науково-правовий аспект / І.І. Яцкевич // Часопис Нац. ун-ту "Острозька академія". Серія: Право. – 2015. – № 1(11). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/g1/15yiinpa.pdf>
7. Комаров В.А. Про державні гарантії у трудових відносинах в Україні / В.А. Комаров // Наук. пр. МАУП. – 2012. – Вип. 3(38). – С. 89–93.
8. Кодекс законів про працю України : Закон України : від 10.12.1971 р. № 322-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/322-08>
9. Рішення : Конституційний Суд України : від 15.10.2013 р. № 9-пн/2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-13>
10. Лист : Міністерство соціальної політики України : від 02.01.2018 р. № 50/0-2-18/28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>
11. Про врахування сум індексації при забезпеченні мінімальної заробітної плати : Лист : Міністерство соціальної політики України : від 07.02.2018 р. № 5/0/66-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vobu.ua/ukr/documents/item/lyst-minsotspolityky-ukrainy-vid-020118-r-50-0-2-18-28-pro-vrakhuvannya-sum-indeksatsii-pri-zabezpechenni-minimalnoi-zarplaty>
12. Щодо врахування доплат у склад мінімальної заробітної плати : Лист : Федерація професійних спілок України : від 27.07.2017 р. № 05/01-27/825. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vobu.ua/ukr/documents/item/pis-mo-federatsii-profsoyuzov-ukrainy-ot-27-07-17-g-05-01-27-825-ob-uchete-doplat-v-sostave-minimal-noj-zarabotnoj-platy>
13. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення : Постанова : Кабінет Міністрів України : від 17.07.2003 р. № 1078. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1078-2003-%D0%BF>

Надійшла до редколегії 21.12.17

О. Кучма, д-р юрид. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

К ВОПРОСУ ИНДЕКСАЦИИ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ

Исследуются юридические гарантии минимальной заработной платы и индексации заработной платы, анализируются составляющие, которые учитываются до размера минимальной заработной платы, предоставляются предложения по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: минимальная заработная плата, индексация, юридические гарантии, доплата, фонд оплаты труда.

O. Kuchma, Doctor of Law, Docent

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ON THE QUESTION OF WAGE INDEXATION

The article examines the legal guarantees of minimum wages and indexation of wages, analyzes the components that are taken into account to the minimum wage, and proposes to improve the legislation.

Key words: minimum wage, indexation, legal guarantees, additional payment, wage fund.